

8. Ткачева В.В. Психокоррекционная работа с матерями, воспитывающими детей с отклонениями в развитии. Практикум по формированию адекватных отношений. – М. : Издательство «Шом-Пресс», 1999. – 62 с.

Мілян Н.

Науковий керівник – проф. Радчук Г.К.

ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯТИВНИМ ВПЛИВАМ У МЕДІАПРОСТОРИ

Стрімкий розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій створив якісно новий простір людської реальності – медіапростір, із характерною для нього позачасовістю, колажністю, фрагментарністю. Дослідники зазначають маніпулятивний характер процесів, які протікають у медіапросторі, його пластичність та пов'язаність із соціальним простором [2].

Використання у медіапросторі деструктивних маніпулятивних технологій насамперед дезорієнтує людей, викликає психоемоційну та соціальну напруженість, стресові стани, тривогу, що в свою чергу призводить до блокування інтелекту, критичного та логічного мислення, творчого потенціалу й створює сприятливе підґрунтя для стереотипного мислення, поведінкових шаблонів, програмування установок і дій. Враховуючи усі особливості сучасного медіапростору, специфіку маніпулятивних процесів, а також те, що ми живемо в епоху інформаційного суспільства, інформаційно-психологічних війн, важливою постає проблема протидії маніпулятивному впливу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування інформаційно-психологічної безпеки особистості в контексті медіа-маніпулятивного впливу. Адже здатність до розпізнавання та усвідомлення маніпулятивного впливу медіа дає змогу сформувати комплексні психологічні стратегії протидії цьому впливу на особистість.

Дослідженням проблем медіа-впливу займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці як П. Вінтерхофф-Шпурк, Е. Доценко, Б. Лускін, У. Маклюен, Л. Найдьонова, Д. Ольшанський О. Петрунко, Г. Почепцов, Ю. Романенко, М. Слюсаревський, Р. Фрідленд, Р. Харріс, Н. Череповська, В. Чудинова, та ін.

Дослідженням поняття стратегій та способів протидії маніпулятивному впливу займалися такі науковці як Л. Доценко, С. Кара-Мурза, В. Панкратова, В. Петрик, О. Сидоренко, В. Шейнов, Р. Харріс та ін.

Загалом поняття маніпуляції розглядається як різновид прихованого психологічного впливу, такий його вид, при якому маніпулятор здатний викликати у об'єкта наміри, що не збігаються з його реальними бажаннями. Зазвичай такий вплив застосовується в формі таємного примусу особистості [3; 6; 7].

В контексті даного дослідження ми зосередили свою увагу на розвитку психологічних стратегій протидії маніпулятивним впливам мас-медіа, які в підсумку повинні сприяти формуванню психологічного захисту та інформаційно-психологічної безпеки особистості в сучасному медіапросторі.

Метою статті є теоретичний аналіз основних психологічних стратегій протидії маніпулятивному впливу мас-медіа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи поняття психологічних стратегій варто зазначити те, що в цьому процесі вирішальна роль відводиться організації самозахисту особистості на ментальному рівні. Для виокремлення основних психологічних стратегій протидії маніпулятивним впливам медіа ми зосередились на наступних підходах, які розглядають ті чи інші способи захисту та протидії маніпулюванню.

Загалом вчені виокремлюють дві категорії захисту від маніпулювання – несвідомий (напівсвідомий) і свідомий. Несвідомий (напівсвідомий) захист від маніпулятивного впливу ґрунтується на захисних механізмах психіки – системі регуляторних механізмів, спрямованих на усунення або мінімізацію негативних переживань, які травмують особистість. Ці переживання пов'язані здебільшого з внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги, дискомфорту. На відміну від несвідомого захисту свідомо протидія є значно ефективнішою, доцільнішою та вимагає від особистості відповідного рівня здатності до розпізнавання цього впливу.

Л. Доценко визначені та апробовані наступні форми психологічного захисту особистості від деструктивного впливу засобів масової комунікації [4]:

1) відхід – полягає у відмові від перегляду та прослуховування певних теле- та радіо каналів, від прочитання певних видань,

2) витіснення – передбачає відмову від прослуховування, перегляду чи прочитання інформаційного джерела, або ж його висміювання, а також – його фізичне знищення, як джерела комунікації;

3) блокування та обмеження – супроводжується підвищенням відчуженості, критичності, негативізму, неухважності, можливе приниження джерела комунікації через внутрішнє висміювання, спростування авторитетності;

4) управління та вплив – зміна рейтингу популярності передач та каналів, рівень обігу друкованих видань;

5) затаювання та маскуваня – відстрочення у часі реакцій, висловлювань, відміна негайних дій та вчинків, що викликаються даним інформаційним впливом, для їх подальшого критичного та раціонального аналізу;

6) ігнорування – використовується для блокування різноманітних чуток, дезінформації, ймовірних прогнозів, які можуть використовуватись як засоби маніпулювання особистістю.

Вищезазначені способи являють собою несвідомий спосіб протидії маніпулятивному впливу мас-медіа. Проте з метою формування ефективного психологічного захисту особистості важливим також є розвиток свідомих способів протидії маніпулюванню. Тому доцільним, на наш погляд, є аналіз таких психологічних стратегій, які б поєднували в собі компоненти свідомого пасивного та активного підходу до протидії маніпулятивному впливу медіа.

Першим етапом свідомого захисту від маніпуляції є її виявлення й розпізнавання. Як зауважують Г. Грачов та І. Мельник ключовим завданням з метою нейтралізації маніпуляції є виявлення самого факту маніпулятивного впливу і його потужності, оскільки саме від цього залежать негативні наслідки для адресата, і в цьому полягає основна небезпека для особистості [3].

Продовжуючи дану думку, варто згадати підхід О. Сидоренко, яка в контексті протидії маніпулюванню також вказує на необхідність вміння розпізнавати маніпуляцію. Індикаторами початку маніпулювання є такі зміни в емоційному стані адресата: 1) дисбаланс, 2) незвичайність (нестандартність) емоцій, 3) повторюваність емоцій, 4) різкий сплеск емоцій [6].

На думку В. Шейнова, основна ознака того, що людиною маніпулюють, – це відчуття незручності, внутрішньої боротьби: доводиться робити чи говорити те, що зовсім не хочеться. Виявити маніпуляції можна, ретельно відстежуючи зміни ситуації, спричинені маніпулятивною дією, та аналізуючи механізми останньої [7].

Як ми бачимо, первинним етапом для організації протидії маніпулятивному впливу є його розпізнавання. Лише після того, коли ми ідентифікували маніпуляцію ми можемо перейти до організації свідомої форми протидії цьому впливу.

Зокрема, більш комплексним в контексті протидії маніпулятивному впливу медіапростору є підхід В. Марути та Н. Маркової, які виділяють такі психологічні стратегії [5]:

1. «Відхід» – збільшення дистанції, переривання контакту, вихід за межі досяжності інформаційного впливу:

2. «Блокування» – контроль інформаційного впливу, виставлення психологічних бар'єрів через критичне сприймання інформації; емоційне відчуження.

3. «Управління» – контроль процесу інформаційного впливу, вплив на його характеристики і джерело через використання зворотного зв'язку; свого ставлення до певних подій маніпулятивного змісту тощо.

4. «Затаювання» – контроль своєї реакції на зовнішній інформаційний вплив через відтермінування своїх реакцій; маскуваня, приховування почуттів, проявів емоцій та ін.

На основі аналізу літератури та вищезазначених підходів ми виокремили такі основні психологічні стратегії протидії маніпулятивному впливу медіапростору [1; 4; 5; 6; 7]:

1) стратегія відсторонення, яка передбачає здатність цілеспрямовано дистанціюватися, уникати непотрібної інформації, абстрагуватися від неї; планувати й регулювати час перегляду інформації; усвідомлення своїх медіа-потреб та відповідальності за вибір медіа-контенту для перегляду;

2) аналіз інформації – в основі даної стратегії лежить здатність критично мислити: аналізувати, фільтрувати сприйману інформацію й оцінювати її, а також формувати свідоме ставлення до сприйняття медіа-продукції й інформації в цілому та аргументовано обстоювати свою позицію щодо відповідного медіа-контенту.

3) креативне перетворення інформації – здатність до такого переосмислення потенційно шкідливої інформації, яке призводить до її смислового знецінення. В основі даної стратегії – творче та гумористичне медіасприймання, творче мислення, які передбачають переосмислення сприйнятої інформації та вибудовування на цій основі власних образів, творчих ідей для реалізації власного способу протидії маніпулюванню.

Таким чином, використання психологічних стратегій дозволить протидіяти потенційній шкоді маніпулятивного медіа-контенту та сприятиме збереженню інформаційно-психологічної безпеки особистості.

Висновки. З метою ефективно протидії маніпулятивному впливу медіапростору важливим є вміння розпізнавати й усвідомлювати цей вплив. Лише тоді ми зможемо обрати відповідну й доцільну для нас свідому стратегію його протидії (відсторонення, аналіз, креативне перетворення). В підсумку, ми бачимо наскільки важливим є вміння сучасної особистості орієнтуватися в інформаційних потоках, розпізнавати фейкові

повідомлення, маніпулятивні технології, усвідомлювати користь та шкоду від використання мас-медіа у повсякденному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барішполець О. Т., Голубева О. Є., Найдьонова Л. А. Практикум «Медіакультура»: Робочий зошит курсу за вибором для учнів 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. / наук. ред. Л. А. Найдьонова. Київ : Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. 2013. 100 с.
2. Голованова Н. В. Медіапростір як важливий чинник побудови інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. Вип. 1 (51). С.27-35
3. Грачев Г., Мельник И. Манипулирование личностью: Организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. Алгоритм. 2002. 163 с.
4. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва : ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. 344 с.
5. Марута Н. О., Маркова М. В. Інформаційно-психологічна війна як новий виклик сучасності: стан проблеми та напрямки її подолання. *Український вісник психоневрології*. 2015. Т. 23, вип. 3. С. 21–28
6. Сидоренко Е. В. Тренинг влияния и противостояния влиянию. Санкт-Петербург : Речь, 2002. 256 с.
7. Шейнов В. П. Скрытое управление человеком. Психология манипулирования. Минск : Харвест, 2000. 848 с.

Мороз М.

Науковий керівник – проф. Радчук Г. К.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ В СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми. Однією з найважливіших соціально-психологічних характеристик особистості в старшому шкільному віці є її самооцінка. Самооцінку можна вважати важливим регулятором не лише внутрішнього світу людини, але і спонукальною силою зовнішньої поведінки. Рівень самооцінки особистості має вплив на всі сторони життя, а ще є індикатором психічного благополуччя чи неблагополуччя. У психологічних дослідженнях самооцінку трактують як емоційно-оцінювальну складову Я-концепції. Вона виступає як центральний компонент особистості, характеризує своєрідність внутрішнього світу.

Мета статті. Емпірично дослідити самооцінку учнів старшого шкільного віку.

Самооцінка, як зазначав Р. Бернс, виступає як емоційно-оцінювальний компонент Я-концепції. Це афективна оцінка, яка може мати різну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу Я можуть викликати більш чи менш сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям чи засудженням [1].

У вітчизняній психологічній науці самооцінку розглядають як компонент самосвідомості, що функціонує як її частина. Такий підхід пов'язаний із функцією самосвідомості, що полягає у спрямуванні поведінки особистості [5]. Таким чином, самооцінка відображає ступінь розвитку в індивіда почуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього того, що входить до сфери його Я. Самооцінка – цінність і значущість, котрі індивід приписує собі в цілому та окремим сторонам своєї особистості, поведінки, діяльності, комунікації; відіграє роль важливого особистісного утворення і одного з центральних компонентів Я-концепції, вміщує у своїй побудові особистісні значення і смисли, систему ставлень і вартостей [2].

У старшому шкільному віці завершується формування самосвідомості, утворюється власна незалежна система самооцінювання і самоставлення, розвивається здатність проникати у внутрішній світ. В цьому віці школяр добре усвідомлює свою особливість і неповторність, у його свідомості відбувається переорієнтація із зовнішніх оцінок на внутрішні. Таким чином, формується власна Я-концепція, яка є стимулом до подальшого усвідомленого визначення своєї поведінки [4, с. 93]. Самооцінка старшокласників проявляється зі змістової сторони. Вони вже здатні при оцінці себе проаналізувати різні сторони власної особистості. У дослідженнях було виявлено, що нема значних відмінностей між дівчатами і хлопцями у здатності до адекватного само оцінювання [3, с.24-25].

З метою виявлення особливостей самооцінки в старшому шкільному віці було проведено експериментальне дослідження, участь в якому взяли 80 учнів 10-11 класів віком 14-17 років. Серед них 54 дівчат і 26 хлопців.

Проведена діагностична робота з використанням методики кількісного виміру самооцінки С. Будасці дозволила встановити рівень і адекватність самооцінки. Отримані дані свідчать про те, що у 35 % респондентів самооцінка є середньою і адекватною. Це означає, що в такому випадку суб'єкт правильно оцінює свої можливості і здібності, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої успіхи і невдачі, намагається ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити на ділі. Іншими словами, адекватна самооцінка є збалансованою критичною оцінкою свого спілкування, поведінки, діяльності і переживань.

У 38 % опитаних рівень самооцінки є високим. Такі учні високо оцінюють власні можливості і ставлять перед собою великі цілі. Адекватну самооцінку (з тенденцією до завищення) можна прирівняти до позитивного ставлення до себе, самоповаги, прийняття себе, відчуття власної повноцінності. Таким чином, у 73 % опитаних старшокласників діагностується наявність значного позитивного зв'язку між Я ідеальним і Я реальним.